

Czegő Zoltán Tata kérelme

Ó, jöjjetek már vissza, kiszáradt
a szemem, a szívem.
Bánatban elfelejték
szeretni, azt hiszem.

A meggy már elérett, fölették
verebek, a rigók.
Lassan már augusztus vet cigány-
kerekét, karikót.

Az idén láttatok görögöt,
törököt meg tatárt.
Ne engedjétek veszendőbe
elárvult Nagytatát!

Kevés lehet hátra, hiába
osztom és szorozom.
Védangyalaim elaludtak
lágy csillagporokon.

Rengeteg a dinnye, üzenem
az égi madártól.
Jobban már nem lehettek
ily távol Tatától.

Ahogy én, oly árván nem marad
se görög, se tatár.
Jöjjetek haza, nyitva, tárva
a karom s a határ.

– *Ki volt Orfeusz? Történelmi személy volt-e Orfeusz?*
– Orpheusz az antik hagyomány szerint elsősorban költő és zenész volt. Alakja azonban számos olyan további kulturális és vallási szempontból alapvető jelenséghez is kötődött, mint a beavatási szertartások és a jóslás. Számos legenda fűződött énekesi képességeihez, szerelméhez és halálához.
– *Mennyire rekonstruálható az orfikus hagyomány?*
– Több értelemben is beszélhetünk orfikus hagyományról. Egyrészt szólhatunk azon állandóan gazdagodó és változó történetek együtteséről, melyek Orpheusz mitikus életrajzát, annak különböző változatait adják. Úgy tűnik például, hogy a későbbi korok fantáziáját leginkább megragadó Eurüdiké-történet csak későbbi fejlemény. Ezt a hagyományt irodalmi szövegekből és képzőművészeti alkotásokból rekonstruálhatjuk.
Van azonban egy olyan hagyomány is, amely számára Orpheusz „tettei” kevésbé voltak lényegesek, és amely az Orpheusz tulajdonított szövegekre, hexameterben íródott himnuszokra és az istenek generációit leíró teogóniákra koncentrált. Ez a szövegközpontú hagyomány – mely végigvonul az antikvitás egészén, az archaikus kortól az i.sz. 6. századig – Orpheusz költeményeit a legfőbb igazság és bölcsesség letéteményeseinek tekintette. Ez az attitűd eredendően valóságos indíttatású, és a szövegeknek fontos szerepet tulajdo-

Irodalmi Jelen

VIII. évfolyam
85. szám
2008. november

Ki volt Orfeusz?

Betegh Gábor, a *szenciációsnak számító derveni papirusz* kutatója, *egyetemi professzor* válaszolt **Weiner Sennyey Tibor** kérdéseire.

„Sok közös témájuk van. Számos dologban egyetérthetnének, de *Hérakleitosz csak azért is ellentmond. Magának is. Megkeveri italát, és tüzet kér. Orpheusz, biztos, ami biztos, csak vizet rendel (egyev vallástörténészek szerint egy orfikus nem fogyaszthat alkoholt), de ez is elég neki, hogy rögtön dalra fakadjon.*”

nított a lélek megváltásában, egy halál utáni jobb állapot elérésében. Korán megjelent azonban az a megfontolás is, hogy a költeményekbe foglalt tudás csak a megfelelő értelmezés révén válik hozzáférhetővé. Ez a hozzáállás pedig folyamatos érintkezést tett lehetővé teológiai és filozófiai fejleményekkel: az értelmezés kortárs filozófiai és teológiai gondolatokat láthatott bele Orpheusz költeményeibe.

Varga László:
Szobahőmérsékleten

Jánosi András:
A nap foga

Eszteró István és Anavi Ádám
fordítások Szerban Foartă
verseiből

Simó Márton:
(Béla)

Ayhan Gökhan *versei*

Papp Kincses Emese:
A boldogságbusz este
hatkor indul

A TARTALOMBÓL

Lapszámunkat **Holányi Julianna**
festményeivel illusztráltuk

Fontos látnunk azt is, hogy az orfikus költeményeknek – mondjuk a homéroszi vagy hésziadoszi költeményekkel szemben – nem volt kodifikált, rögzített formájuk. Különböző változatok léteztek egymás mellett, és a régebbi szövegek alapján újabbak íródhattak – ezen újabb változatok pedig magukba építhettek új gondolati, teológiai, filozófiai elemeket. A kései antikvitás platonikus filozófusai például meg voltak győződve arról, hogy Orpheusz költeményeiből ugyanaz a komplex metafizikai rendszer olvasható ki, mint Platón filozófiailag legsúlyosabb dialógusaiból. Egy ilyen exegézis természetesen számos, a mai olvasó számára teljesen idegen interpretatív lépésre épült. A dolgot lényegesen megkönnyítette azonban, hogy az általuk használt szöveg – az ún. orphikus Rhapszodiák – az archaikus korra visszamenő orfikus költemények alapján, de már platonikus hatásokat is befogadva íródott. Az orfikus hagyomány ettől maradhatott folyamatosan élő és aktuális. Ha beszélhetünk orfikus hagyományról, akkor ez nem egy mindenki által elfogadott doktrinán, hanem az Orpheusz tulajdonított szövegekhez való viszonyon alapul. Jelentős, egyes esetekben szenzációs régészeti feltárások nyomán a korai orfizmusra vonatkozó adataink az utóbbi évtizedekben jelentősen bővültek.

(Folytatása a 2. oldalon)

VARGA LÁSZLÓ

Szobahőmérsékleten

Dél körül, mikor az ég homályos halványkékje
Oldja a várost,
Gyorsabban párolog a változatlanok tűnő jelen,
Szobahőmérsékleten.

Akvárium-magányában pácolódik a sárga
Uzonyú hal,
Mint kiátkozott, szájtáti, döglődő, pikkelyes
Angyal.

Szememre tetoválva ott van, hogy lássam:
Az erő.
Szobahőmérsékleten gyorsabban bomlik
Az agyvelő.

A költemény

„és most már azt hiszem, hogy nincs igazság,
már azt, hogy minden kép és költemény,
azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét,
a lepke őt és mindhármunkat én.“

(Szabó Lőrinc fordítása)

Nézd Dsuang Dszi, itt e tájat,
Ez mind csak kép és költemény.
Bár szép, tudod jól, hogy csak látszat,
Ahogy nőalakot ölt a fény.

És a fény, lehet csak hírnök,
Egy más világból átsugárzik,
Ott nem lehet se szép, se szent,
Ott nem ragyog és nem hullámzik.

Itt ő a herceg, ő a pápa,
Vagy Júlia szobám falán,
Egy nő, ki fényes, nem parázna,
Egy nő, ki üres vers talán.

S bár én írom, a fény a Mester,
Vagy az, ki álmodja a fényt,
Ki álmodik, vagy a világra
Ír egy hosszú költeményt.

Az akt

Eltűntél ím e furcsa ködbe',
hiányod versbe költözött be,
belőled íme ez maradt:
szemem vásznára hűvös akt,
(most hideg színekbe olvad éppen
nem sárgán, hamupipóke-kéken)
szemem vásznán, s a szem mögött
hiányod versbe költözött,
homályos akton hűvös képen,
sárgán és hamupipóke-kéken,
széthullsz a vásznon, s a látmezőn,
ó, Júlia, te céda nőm.

Egy múzeumban, vagy étteremben
ellakhatnánk egy képkeretben.
Minek a ruha, s a mozdulat,
legyen szerelmünk hűvös akt.
Összefonódva egy alakban,
örök szereplők legyünk ez aktban,
vagy (hogy a kor megértse) egy pornóképen,
hol intim pózban szeretlek éppen.

Ki volt Orfeusz?

(Folytatás az 1. oldalról)

Az anyag értelmezése azonban vitatott. Egyre több, feltehetően az orfizmusozhoz kapcsolódó aranylemezt kerül elő sírokból. Kérdéses, hogy az ezeken található, a halottak útmutatásul szolgáló szöveg milyen viszonyba állítható más orfikus szövegekkel. Aztán persze ott van a Derveni papirusz is, amelyről később még szót fogunk ejteni.

– *Melyek azok az alapfogalmak, alpmítoszok, amelyre az Orfeusz-szövegvilág épül?*

– Az előbbieket fényében már világos lehet, hogy e szövegek „családi hasonlóságot” mutatnak. Vannak központi jelentőségű mitikus elemek, amelyek számos szövegben megjelennek, azonban feltehetőleg egyetlen olyan epizód sincs, amely ne lehetne lecserélhető, felváltható, átírható. Az egyik

ilyen kiemelkedően fontos, számos szövegben megjelenő epizód a világ Zeusz általi újratemtése: Zeusz, mikor átveszi a hatalmat apjától az Éjszaka jóslatát követve lenyel valamit – különböző változatok szerint vagy egy Phanész nevű ősisenséget vagy Uránosz Kronosz által levágott falloszát – és ezzel valamiképpen magába egyesíti az egész világot és az összes isteneket, hogy aztán mindezt magából újratemtse. Ez a hagyományos, hésziódoszi történehez képest meglepő epizód jól illusztrálja azt is, amiről az előbb beszéltünk: azt, hogy az orfikus szövegek miként tudtak mitikus formában teoretikus megfontolásokat megjeleníteni. A korai görög filozófiában fontos szerepet kap az a gondolat, hogy az áll a dolgok hierarchiájának élén, az határozza meg, kormányozza a világot, amiből a dolgok keletkeznek. Ezzel szemben a „hagyományos” mitológia szerint Zeusz csak a sokadik generációban jelenik meg: eredet és végső hatalom nem esik egybe. A világ újratemtésének orfikus története biztosítja, hogy Zeusz lehessen „az első”, a szó mindkét értelmében.

– *Thomas Taylor orfikus himnusz gyűjteménye nyújt-e, s ha igen, mennyire valós képet nyújt a görög hagyományról?*

– Nagyon kevésbé, a mű elavult.

– *Hol és mikor fedezték fel a Derveni papiruszt?*

– A Derveni papiruszt 1962-ben, Thessaloniki mellett, egy halotti máglya maradványai között fedezték fel.

– *Mikor keletkezett a szöveg?*

– A szöveg valószínűleg az i.e. 4. században keletkezett. Írója nagyjából Platon kortársa lehetett.

– *Mit tartalmaz – nagyjából?*

– A papirusz 26 kolumnájából maradtak fenn kisebb-nagyobb töredékek. Az első 6 nagyon rossz állapotban fennmaradt kolumnában a szerző rituális cselekmények – feltehetőleg temetési szertartások – leírását és értelmezését adja. Itt hallunk például arról, hogy bizonyos áldozati süteményekkel miként engesztelhetők ki bosszúálló daimonok. A szerző ebben a szövegrészben idézi Hérakleitoszt is. A további kolumnákban egy Orpheusz tulajdonított, az istenek generációit leíró és Zeusz tetteit dicsőítő himnusz értelmezését kapjuk. A szerző allegorikus értelmezése szerint a költemény egy, a Platon előtti filozófusok természetmagyarázataihoz hasonló kozmogóniát

tanít. A szerző interpretációjának fontos eleme, hogy a költeményben szereplő különböző istenalakok valójában egyetlen kozmikus isten különböző aspektusai: Zeusz, Kronosz, Héra, Rhea, Aphrodité, és így tovább, valójában egyazon isten nevei, mely nevek az istenség különböző funkcióit ill. tetteit jelölik. Ez a kozmikus isten fizikai megnyilvánulásában pedig a levegő.

A lelet sok tekintetben szenzációs, például, ez a legkorábbi megtalált görög papirusz. Beszélgetésünk alaptémája szempontjából azonban nemcsak azért jelentős, mert a papirusz szerzője által elemzett költemény szoros rokonságot, szóbeli egyezést mutat a jóval később keletkezett orfikus Rapszodiákkal, hanem azért is mert itt egy klasszikus kori szerző alapján véve ugyanazon az exegetikai állapotból elemzi a szöveget, mint a majd ezer évvel későbbi újplatonikusok, függetlenül attól, hogy az így kibomló értelmezés mennyire más a két esetben.

– *Mikor kezdett a papiruszal foglalkozni?*

– A papiruszal a 90-es évek elején kezdtem foglalkozni. A Derveni papiruszról szóló 2004-ben megjelent könyvem a PhD-disszertációm alapult. Doktori tanulmányaimat az ELTE-

n és a párizsi École des Hautes Etudes en Sciences Sociales-on végeztem, de az utolsó évben Cambridge-ben dolgoztam.

– *Milyen eredményekre jutottak korábban, s miben különböztek a maga megállapításai?*

– Bár a dokumentum fontosságának megfelelően igen sok tanulmány íródott előzőleg is a papiruszról, a kutatást alapvetően hátráltatta, hogy a kiadási jogokkal rendelkező és a papiruszt elzárva tartó görög filológusok évtizedekig nem készítették el a szöveg kiadását – ez végül csak 2006-ban jelent meg. Ennek hiányában a kutatók csak egy számos pontatlanságot tartalmazó, névtelenül publikált „kalózkidást” tudtak használni. Nekem annyiban szerencsém volt, hogy a papiruszt 1998 tavaszán rövid időre kiállították a Thessaloniki Régészeti Múzeumban, és ekkor egy héttel a helyszínen tanulmányozhattam azt. Könyvem természetesen nagyon sok tekintetben támaszkodik az előző kutatásokra, de ez volt az első részletes szisztematikus feldolgozása a szövegnek. Számos ponton új rekonstrukcióját javasoltam a szerző által előadott kozmológiai elméletnek, és megpróbáltam ezen elméletet pontosabban elhelyezni a preszókratikus filozófiai kontextusában.

– *Hérakleitosz és Orfeusz találkozik egy balkáni presszóban?*

– Sok közös témájuk van. Számos dologban egyetérthetnének, de Hérakleitosz csakazértis ellentmond. Magának is. Megkeveri italát (vö. Hérakleitosz B125: „A kükeon [árpából készült ital] is szétesik összetevőire, ha nem mozzgatják”), és tüzet kér. Orpheusz biztos, ami biztos, csak vizet rendel (egy vallástörténész szerint egy orfikus nem fogyaszthat alkoholt), de ez is elég neki, hogy rögtön dalra fakadjon.

– *Hatással van-e a modern filozófiában, s ha igen, mely szerzőknél az orfikus hagyomány?*

– Ha „modern” alatt kortárs filozófiát ért, akkor nem tudok ilyenről.

– *Milyennek látja ma Magyarországon a klasszika-filológia helyzetét?*

– A körülményekhez képest jónak. Nekem elsősorban az antik filozófia kutatására van rálatásom. Ezen a téren egy nagyon aktív, együttműködő, konfliktusoktól mentes közösség dolgozik, amely egyértelműen jelen van a nemzetközi tudományos életben.

Úszom egy ágygal

vessük üstbe
kígyók farkára
fekete hályogát

Odakinn valamitől
rátok lányok jaj de beborult az ég!
Műtét csak holnap.
Idebenn tengernyi fehérség.

Szemesek vagyunk.
Homályban tétova szemesek.
Mindenki külön eset.
/„Esetszám: 5212808“/
Vagyunk ma még
mint madárka hátán az ég
szabadok.
Phaecoemulsificációs hályogműtét –
amerikai lencsét csempésznek be –
az ő szemükkel látok ezután
ha akarok s ha nem akarok.

Ezt a cécot
a kis időre ami még hátravan!
Ám én már csak ennyit változtathatok.
Hány szeletre osztják a szemeim?

Néma redőnyös ablakok.

Forogjon tovább ami forogni akar
immár nélkülem.
A hiábavalóság odakinn
itt benn a tömény
remény
s a félelem.

Akkor délután
eljöve a herceg, az Álom.
Úszom egy kimarjult ágygal
fellegeken átal.
Idefenn tiszta a lélek.
Istenekkel tárgyal.

A szemközi háztetőn
kéken ragyog a meggyfám.
Áronka /9/ alatta sakkozik, partnere
dr. adjunktus Zaven Kaprielian.

– Hát nem láttál még eleget? – így Anyám,
huszonnégy esztendővel ama harangszó után.

egy keveset még... olvasni... írni...
– Tényleg – égi szó –
nem halhatsz meg ilyen bután.

Elfordulok a fénytől, akár a vad.
Már minden bánt, ami eddig éltetett.
--- hajléktalanok közt alszom a Vérmezőn
--- itt vagytok valahol
vagy már végleg s örökre nélkületek?

Áronka jobb
Marcika bal felemen –
lábamnál a legkisebb Boldizsár –
és most nem a szép szőke nővér nem ---

– Helyi érzéstelenítés
a beled mindenit: *bort igyál!*

Fakéssal három vén banya
talpig fekete vigyorban.
Rikoltja az egyik:
a koponyacsonton át
tépjük ki reszeljük szemérről
vetjük üstbe kígyók farkára
fekete hályogát –

Czegő Zoltán

és odébb rúgják az édes unokákat
és csikorognak vénhedt csontjaik
a tízhónapos Marcika kiált:
Segítség bántják Zoli Tatát

a másik vénség felsikít
– nem lesz kutya bajod
te rozzant szerkezet
látni fogsz akár az eukaliptuszok
évszázadokig
és meg-nem-kopik-az-em-lé-ke-zet
és látni fogod halva a kölykeid
és jársz kelsz sírjaik között
és elhantolsz rendre népeket
és kiásol hihiiii városokat Tróját Babilont
és szürkében látsz úgy ahogy éltetek
oltasz majd bölcsöket égő erdőt feszületeket
megmarad ám a két szemed

csupán a sírást veszem ki belőlük!
a könnyeket
élni fogsz
teremtés fattya
és nem tudsz többé soha sírni majd
mert nem lehet

Kihussantak a poklok varjai
És érzem ahogy a szememből
egy fekete orgona kihajt –

– Úgy aludtál Tata,
még a könnyeid is kiestek.
Te csak álmodj sok szépet
és soha senkinek semmi bajt.

Margó
Eztán amerikai szemmel nézek,
nem is vagytok ám olyan vitézek.
Fölhorkantok minden '56-oson,
pedig a rabló a kert alatt oson.

Dunaújváros, 2008. július 22.
Szent Pantaleon kórház

A fájdtó világ

cserge alatt, kenderlepedőn

Úgy van, hogy a holtak mind egyenlők.
A haldokló az még vergődve lázad.
Lerágja a vakolatot, deszkát.
Sietve meszelné ki még a házat.

Hidegleléssel vívódott az éjjel.
Most rakna a tűzre. Egyéniség.
Minden bilincset épp most tépné széjjel.
Hasmánt kúszva is hallgatna misét.

Nyavalyait mind most szórná szerte
érdemben a fájdtó világra:
– Vegyétek és egyétek! ez volt a testem
s a lelkem se repesett hiába!

A haldokló még közénk tartozik.
Rakná, de már csak kívánja a Rendet:
– Emre tíz esztendővel is vénebb!
én még tudnám vágni is a rendet...

A kaszálón a fűrj – mint az ima.
Csak fölrebben az égi magasba.
A halott bólint utolsót a párnán.
A haldokló meztélláb mászna a havasra,

forradalmaz, követel, igazat tenne.
Amire éltében olyan gyáva volt.
Újraásná a kutat, a sáncot.
Apját kéri számon, aki holt,

de maga is haldokló volt egykor
a cserge alatt, kenderlepedőn,
Nyugton hullott a voltak közé le.
Rendet hagyott, nem nyüszkölt epedőn.

Hulltunkban, holtunkban se leszünk mások —
Ki vív, tapadna harangra, fiára.
Tengernyi erő forgatja tagjait.
Aztán csak elnyugszik egybemosódva
a hullámok egy-igaz világa.

AYHAN GÖKHÁN

Nem ismerte

a Tokaji Írotábornak

apám nem ismerte anyámat vagy én
gondoltam rosszul mint ahogy
az ember rosszul és esetlegesen
a nyelvét anyám nyelvét nem ismerte jól
a keze közé tévedt szótárral hadonászott vagy
ennél jóval többről lehet szó

egy vonatút egy pohár tokaji bor
a lány aki az én nyelvemen beszél
messze budapesttől kávéstét hideg fogadó
harmadik emeleti szobánk szemben a szállóval

apám nem ismerte a fiát engem
az anyanyelvemet nem ismerte
vonatra szállt buszra nem tudom repülőre
mindez húsz éve történt közben anyám
meghalt én félig vagy egészen

a tokaji szobánkban szerelem van fél-
meztelen boros testtel bukás az ágyba
két óra alvás reggeli a délutánban
Enikővel szeretkezés újra borozás

az apám nem ismerte az országot ahol
beszélem a nyelvet a hazámat az Istent
az apám nem ismerte a nőket akiket
szerettem akiket anyám sem ismert.

Tánc

Enikőnek

*„a nő a tánc.”
Blaise Cendrars*

a táncosok mint a kusturica filmben
színes ruha a tánc
szép fiúk és lányok vonzásában mit jelent
a szerelmi élet a kapcsolat köztünk arról
Ő értesít Ő tudhat aki
a szerepek közül az Úrét választotta

a tested a tánc a vonalaid
megfogod a kezem az a tánc
minden utazásunk a tánc az első
intimebb mondat az első közös lépés
a melled az ágyban a kiszorított levegő

Te spanyolorszába mennél én maradnék itthon
a Haza mindenek előtt értsd meg
szatmárcseke és granada
más ég más közérzet

napszemüved az öledbe ejted
loment a nap sétálunk haza.

ȘERBAN FOARȚĂ versei

Szonett

Én makk királynőm, vár a kártyavár
hús kertekkel, a csalogány ahol
óvó meséket édesen dalol,
a madárnyelvén csattogó madár.

Görnyedt, merev árnyunk mire megáll
tükör vizén, a nap át nem hatol,
s emlék szívünkben már nem zakatol,
míg napra nap hullámszik, száz akár.

Kezünkben kártya, kínafáknak árnyán,
s pillák közt rejtve igazgyöngy-szívárvány,
mily fülön függ,
keleti ritka kincs,
elgyötrött hús, amelyből megszület
(királynőm, rajta utolsó kenet!),
mi tegnap volt, holnapra híre sincs.

Rondó szélrózsával

*„Tengerre szállok szélrózsával
a gomblyukban – én tengernagy.”
(Andrei Tudor, Yacht)*

Tűzzünk szélrózsát a mellre,
s ha van egymásnak mondani-
valónk, ne legyen prózai,
forduljon inkább versbe.

Se tubarózsa, rozmarin
haját nem is ékíthetne,
jobban illenének erre
a szélrózsa szirmai.

Reméljük, tudor *andreire*
se rosszat senki mondani
nem fog, sőt nem lesz prózai,
ha fénykép készül, kedve,

s mellén szélrózsa szirmai...

Kis Eu(thanasia) Project

Mire megnövök
törpe leszek,
csorba is vagyok
és selypíték.

Esőtől véd egy
malom kerék,
ebédre eszem
sáska petét.

Barka pihéből
nyári lakot,
tollból csinálók
vas lakatot.

Szüreti bálban
sakkoz fejem,
a sánta lovat
megnyergelem.

Kisbabát szerzek,
csak az enyém,-
kulcslyukon járok
hozzá be én.

Plakátot látok
bélyeg helyén,
csomboron hálók –
...Mit bánom én!

Csorba is vagyok,
és selypíték.
Mire megnövök
törpe leszek.
Törpe leszek!

Anavi Ádám fordítása

Eszteró István fordítása

